

Miquel de Palol

Frase variata

Ed. Barcino, 2022

«La humanitat està en la fase primigènica d'uns nous codis de civilització. Els vells ja no serveixen, els nous encara no se sap com funcionen» resumeix de manera concisa l'estat de les coordenades d'un període temporal concret: el desenvolupament de la modernitat literària i política occidentals que Miquel de Palol analitza a *Frase variata*. I és que l'assaig que motiva aquesta ressenya no és altra cosa que un encertat diagnòstic del nostre present, en què s'expressa la caiguda d'una episteme. En altres paraules, les coordenades que ens havien servit d'orientació durant més de tres-cents anys (com si es tractessin d'una brúixola epistemològica) s'han esfumat sense deixar rastre. D'aquí que, com bé diu Palol, ens trobem als llimbs, on els codis i les convencions del passat no ens permeten operar sobre el present i, en conseqüència, desdibuixen encara més la imatge sempre ombrívola del futur. Davant d'aquest fet, Miquel de Palol es pregunta per què les eines de les quals disposem no ens permeten d'analitzar el present i per què si aquestes eines són ineficients continuem emprant-les obstinadament. La resposta a la qüestió és evi-

dent i fa pensar en un desplaçament en la temporalitat del nostre present que encara no podem establir i, en conseqüència, identificar. Aquesta situació d'inestabilitat, que impedeix que amb les eines existents es puguin extreure els materials que encara no han sedimentat en el sòl del temps, no permet construir noves ontologies polítiques del present: «No cal un gran esforç d'imaginació per veure en aquesta incapacitat d'avançar en les anàlisis un reflex amb l'operada en els camps ideològic i polític» (27). Així doncs, l'autor reivindica la necessitat d'operar mitjançant unes noves coordenades temporals i ideològiques que permetin d'orientar-se amb més encert en el present i s'inscriu dins del camp de pensament de la tardomodernitat o postmodernitat.

La inserció del discurs de Miquel de Palol dins d'aquest camp ideològic i polític tan concret com és el del postmodernisme és més gran del que ens pensem i mostra un gir molt interessant en el desenvolupament de la seva obra assagística. Aquesta nova posició, escassament desenvolupada en les lletres catalanes, mostra l'emancipació d'un corrent de pensament que s'allunya de la filologia i que reclama jubilar els vells paràmetres hermenèutics que ens havien guiat fins ara. A *Frase variata*, es reclama un treball intel·lectual que combini diferents disciplines com són els estudis culturals, de gènere, l'ecocrítica, la

teoria literària o la psicoanàlisi, amb l'objectiu d'engrandir la visió per tal de poder revisar, detalladament, la construcció dels mites i discursos que han estructurat la modernitat literària i política a Europa. I és que el sistema productiu mitjançant el qual s'ha desenvolupat la modernitat, el capitalisme, ha vertebrat un discurs hegemònic que continua reproduint-se de manera molt semblant dins del marc temporal de la postmodernitat: «Les formes de renovació i intents de recuperació d'avatars d'autenticitat [...] cauen presoners de les seves formes i estils» (114).

El problema és que el motor ideològic que va definir la modernitat té l'origen en un engany. La promesa d'un progrés continuat en l'espai i en el temps per a tothom, basada en la producció de riquesa material gràcies al desenvolupament etern de la ciència i la tecnologia, ha fet fallida tal com diu l'autor de l'assaig: «l'aspiració capitalista del creixement continu porta, segons les lleis de la física, la civilització al col·lapse energètic» (127). Això fou possible gràcies al fet que el sistema capitalista en la seva fase inicial va supeditar el temps a l'espai, de manera que es va dedicar a conquerir la naturalesa sota la promesa d'un temps futur de prosperitat. La realitat és que, quan l'espai ja no ha pogut donar més de si, s'ha desmascarat la falsa promesa d'uns temps de prosperitat eterna, s'ha invertit la

lògica temporal de la postmodernitat, en què l'espai ha quedat supeditat al temps, de tal manera que: «superat el disgust d'haver de prendre consciència que el futur no serà millor que el present, [...] arriba la notícia que no hi ha futur» (216). Paradoxalment, la ideologia que havia emprat el canvi i el progrés com a eixos vertebradors del seu projecte polític ja no pot garantir un futur millor: «La prerrogativa ja no es presenta com a opció de futur, sinó com a fatalitat de present sense opcions de modificació» (210). En conseqüència, el règim capitalista ha esdevingut l'administrador suprem de l'ordre econòmic, polític i cultural i ha foragitat qualsevol alternativa de canvi.

Si des de mitjan segle XIX, el comunisme o l'anarquisme es dibuixaren com a alternatives potencials al domini hegemònic del capitalisme, en l'actualitat res no sembla fer-li ombra: «La caiguda del mur de Berlín i de la Unió Soviètica, amb les conseqüències conegudes en el bloc de l'Est, va produir el miratge del triomf del capitalisme» (148). La sensació que abans s'acabarà el món que no pas el capitalisme comença a ser un enunciat freqüent i és que el capitalisme ha reeixit com a única lògica de raonament del present. És un símptoma alarmant, perquè mostra la incapacitat política de tota una generació per tal de projectar-se en el futur a través d'un discurs alternatiu. Això implica

habilitar una resposta que serà justa si sorgeix des de la necessitat i la urgència, les úniques demandes vàlides en un moment en el qual l'individualisme i l'acumulació de riquesa amenacen la nostra existència com a espècie. Com a contrapartida, hem d'habilitar noves formes d'experiència lligades al col·lectiu i a la preservació d'aquells espais que garanteixen la vida: «L'ètica i l'ecologia són el fonament de la disposició de la realitat» (204). És indispensable que aquests dos valors, ètica i ecologia, arrelin en la nostra societat de manera urgent, perquè només a través d'ells podem crear un discurs alternatiu al del sistema econòmic imperant i retrobar-nos així amb un concepte que ha estat fonamental en la modernitat: la utopia.

Aquest concepte apareix a *Frase variata* per tal de preguntar-se la funció actual de l'art en la societat. I és que Palol sap prou bé que l'art en la modernitat ha tingut una dimensió política transcendental i per aquesta raó no és possible de desterrar-ne la dimensió ideològica en favor d'una estètica planera i agradable. El desig d'utopia existeix, és present en la nostra societat i, en conseqüència, queda sedimentat en les obres d'art. Palol reivindica aquesta funció política de l'art i la seva dimensió utòpica, malgrat saber que ja no ens podem pensar col·lectivament des del desig utòpic, perquè la circulació de merca-

deries desactiva la imaginació utòpica. En l'art com en qualsevol altra esfera de la vida, el presentisme hi arrela i promou la satisfacció del desig immediat que es vertebrava a través del consum d'estereotips i gustos que, en realitat, ens són aliens: «En l'art i el pensament es fa passar per democratització el que no és més que mercantilització» (147).

Ben mirat, no hi ha cap dubte que *Frase variata* és un assaig molt necessari en el panorama de les lletres catalanes actuals, perquè habilita noves maneres d'interpretar el present que permeten, no tan sols la revisió de la tradició literària i política d'occident, sinó també la de Catalunya en un moment d'estancament. Gràcies a l'assaig de Palol es fa palès que, si el canvi polític no va acompanyat d'un canvi cultural en les formes de representació col·lectives d'un poble, en un món en què el capitalisme ha esdevingut amo i senyor, mai s'aconseguirà res més que reeditar la «normalitat» de la resta de països del Vell Continent i reproduir les mateixes misèries que ens han dut fins aquí, perquè com bé diu l'autor: «La creació és un terreny subjectivable, i la funció inclusiva i simbòlica d'un monument literari no fa la funció representativa de l'Estat millor que l'Estat mateix» (70).

ANDREU SITJÀ I OLIVA

Francesc Miralpeix Vilamala

El Grand Tour de Josep Anton de Cabanyes i Ballester (1797-1852). Viatges i afició col·leccionista a la llum d'Europa

Edicions de la Universitat de Barcelona, 2022

El llibre escrit per Francesc Miralpeix ens convida a realitzar un viatge per alguns dels indrets que van configurar la geografia europea de finals del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX. Des d'aquesta perspectiva, malgrat trobar-nos davant d'un producte històric, en el qual es deixa sentir el pes reposat de la tradició historiogràfica, l'obra també es pot llegir en clau cultural, perquè ens trasllada al moment de màxima efervescència d'edificació d'una identitat, l'europea, en el qual el viatge va esdevenir un dels ingredients necessaris per crear una consciència transnacional. El recorregut itinerant per una geografia desconeguda que s'obre a l'admiració dels ulls del viatger dona dimensió humanística a una obra que transita per diferents gèneres literaris, que van des de la monografia rigorosa, documentada, al llibre de viatges, en el qual s'albira el misteri de la descoberta inesperada, la troballa atzarosa que connecta amb la tradició del denominat *Grand Tour*.

Com és sabut aquesta darrera va ser una activitat elitista, reservada a les elits culturals europees, fonamentalment als aristòcrates anglesos, que en el segle XVIII va esdevenir una fita obligada en el procés de formació, cultural i moral, d'aquesta classe social i que, en termes personals, també va tenir un sentit de ritual iniciàtic, de pas de l'edat de l'adolescència a la de la maduresa. En aquest sentit, el protagonista de l'aventura viatgera, Josep Anton de Cabanyes (1797 - 1852), també comparteix el privilegi que li proporciona la seva situació econòmica i, a diferència del model fixat per la noblesa anglesa, no fa del viatge una finalitat *per se*, sinó que és un instrument necessari per assolir una finalitat pràctica. Això no treu, però, que també gaudeixi, en termes estètics, del plaer de contemplar escenaris naturals plens de bellesa i que en determinades ocasions també expressi, en un registre naturalista, proper al del caminant de Rousseau, la seva admiració i sorpresa per tot el que descobreix mentre transita cap al seu destí.

Com molt bé destaca Miralpeix, sense ser un cas insòlit, el viatge que va emprendre Cabanyes sí que cal considerar-lo com un fenomen molt poc generalitzat, fins i tot entre els grups socials dirigents catalans i espanyols de l'època. Des d'aquest punt de vista, la seva iniciativa, a més de contenir un gest de valentia, cal con-